

Az írás címe a végzetszerűsége mutat, arra, hogy elkerülhetetlen meghajolni a kiszabott sors előtt. A fátum azonban úgy is felismerhető, mint ok-okozati tényezők determinált szövevénye, melynek nemcsak elszenvedője, hanem – cselekedetei révén – egyúttal része is a sorsát maga formáló ember.

A selmeci főiskola menekülésében kétségkívül volt valami végzetszerűség, ha végiggondoljuk, hogy a tanárokat és diákjaikat újabb és újabb fenyegetettségeknek tette ki a történelem. A felvidéki cseh megszállás után ismét területi bonyodalmak közepébe pottyantak a Selmecről átköltözők, az is igaz azonban, hogy ezen a helyükön már nem a kérlelhetetlen végzet által kiszabott sors határozta meg a jövőjüket. A főiskolások a történelmi idő sodrásában sodródás helyett maguk is felkeltek, hogy megmérkőzzenek alma materük új székhelyének megtartásáért.¹ Mindennek szükségszerűségéből azonban 1918 végén és 1919 elején még aligha látszott valami.

1918 sorsdöntő novemberének legelején a cseh katonai egységek már az országban portyáztak. Noha a menekülés – különösen a Magyarország melletti elkötelezettségükről ismert politikusok és középosztálybeli hivatalnokok menekülése – már ekkor megkezdődött, a helyzet nem tűnt eleve elrendeltnek. A Felvidék legnagyobb városaiban, Pozsonyban, Kassán szociáldemokrata munkások indultak harcba a csehek ellen, néhány zászlóaljnyi magyar katonát pedig a hadügyminiszter is a térségbe rendelt. Magyar csapatok visszafoglalták Zsolnát, Ruttkát és a szlovák nemzeti politika központját, Túrócszentmártont. Elszakadáspárti szlovák politikusok taktikai okokból késznek mutatkoztak tárgyalni is. December 3-án azonban az antant szövetségesek jegyzékben követelték „Szlovákia” kiürítését, és a rövidesen megtízszereződő cseh megszálló katonaság átvette az uralmat a felbomló magyar hadseregtől. A kormánynak ellenállásra nem, csupán a kiürítésre futotta az erejéből. A körülbelül kétezer vagonra való áru, ipari felszerelés és fegyver mellett a selmecbányai főiskolának is útra kellett kelnie.²

Jól ismert tény, hogy a szóba került helyszínek között volt Gödöllő és Budapest. A fővárosban kiszemelt Hadik laktanyával azonban volt egy bökkenő. A Pogány József által vezetett omnipotens katonatanács nem volt hajlandó egy négyzetméter sem átadni oktatási célokra. Gödöllő alkalmas helynek tűnt, a kormány és a hallgatók is támogatták, ám Laehne Hugó, a Földművelésügyi Minisztérium soproni kötődésű államtitkára és Thurner Mihály polgármester igyekeztek rávenni az érdekelteket, hogy Sopront jelöljék ki az intézmény ideiglenes székhelyéül.

¹ Ld. *ifj. Sarkady Sándornak* a Soproni Szemle jelen számában megjelent tanulmányát.

² *Hatos Pál*: Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története. Jaffa Kiadó, hn. 2018. 33–335.

Laehne Hugó államtitkár

Amikor a minisztertanács 1919. március 8-i ülésén³ arról döntött, hogy a Selmebányai Bányászati és Erdészeti Főiskolát áttelepíti Sopronba, egyetlen érv sem szólt a város mellett, sem ellene, legalábbis ami Sopron lehetséges elvesztését, vagy ellenkezőleg, Magyarországnak való megtartását illette. Igaz, hogy a háború után, a békekonzferencia idején Európa számtalan helyén forrt a levegő. Miért lett volna ez másként Nyugat-Magyarországon? Annak a lehetősége azonban akkor még csekélynek látszott, hogy a két egykori társországot, Ausztriát és Magyarországot egymás kárára elégitik a győztes hatalmak.

Pedig éppen a döntés napján, március 8-án tárgyalt Párizsban a csehszlovák ügyek tanácsa a nyugat-magyarországi határtérségről, miután Tomáš Masaryk és Eduard Beneš még februárban előterjesztette a területre vonatkozó cseh és délszláv igényeket. Ezek egy olyan területsáv létrehozására vonatkoztak, amely sáv (korridor) az északi és déli szláv területek összeköttetését volt hivatott biztosítani. Noha a bizottság azt a határozatot hozta, hogy elveti a csehek által javasolt területi megoldást, és inkább a csehszlovák–jugoszláv

³ Lásd: Magyar Nemzeti Levéltár Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. A MNL iratairól készült digitális másolatok – W szekció. W12. 1919 03.08. ülés. Javaslat a selmebányai Bányászati és Erdészeti Főiskola cseh megszállás miatt Sopronba való áthelyezésére, és e célra 500 ezer korona hitel kérésére (PM).

gazdasági kapcsolatok szerződéses alapokra helyezését támogatja⁴ (magyarán tehát megvétózta a javaslatot), a probléma csak átmenetileg került le a konferencia napirendjéről.

Bécsben akkor már hetek óta folyt az a kampány, mely a nyugati magyar határtérség átcsatolása iránti osztrák követeléseknek adott nyomatékot. Ennek csúcspontja március 2-án volt, amikor a népszínházi daraboknak otthont adó, 700 főt befogadó Kolosseumban tartott gyűlés végeztével több ezer ember tüntetett a Ringen és a Schwarzenberg téren, hogy a Deutschwestungarnra elkeresztelt térséget Ausztriának követelje.⁵ A határ magyar oldalának lakói pedig rövidesen szintén turbulens események elé néztek. A Bécsben állomásozó antant-megbízottak is növekvő aggodalommal, egyszersmind nyitott szemmel figyelték (amit részben saját vezetőiknek köszönhetnek), hogyan lehetetlenedik el a polgári demokratikus berendezkedésű Magyarország, és hogyan vergődik a Kun Béla külügyi népbiztos által dirigált magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltásáig. A Tanácsköztársaság kikiáltása mindenestre a párizsi tárgyalások menetét, sebességét, és az osztrák delegáció tárgyalási stratégiáját is befolyásolta.

Ebben a helyzetben meglepő lehet, hogy a Berinkey-kormány ülésén nem merült fel Sopron helyzetének bizonytalansága. Úgy látszik, Thurner polgármester volt az egyetlen, aki a város magyarságának megszilárdítását az érvei között szerepeltette. Sopront az 1910-es népszámlálás adatai alapján 44,2 %-ban lakták magyarok és 51,1 %-ban németek. 1920-ban ugyanezek az arányok 48,8 % illetve 48 % körül alakultak,⁶ vagyis nőtt a magyarok száma, de a bécsi kormánykörökben nem kellett hosszan keresgélni, hogy megtalálják a Nyugat-Magyarország megszerzését alátámasztó legkézenfekvőbb (igaz, nem a leghatékonyabb) etnikai indokot. A viszonylag csekély jelentőségű nyugat-magyarországi terület hovatarozásának kérdése mindenestre épp a döntés napjaiban kezdett a közép-európai stabilitás figyelemkeltő kérdésévé fejlődni.

Archibald Cary Coolidge, az amerikai békeküldöttség tagja már hónapokkal a kérdés Párizsban történő felbukkanását megelőzően, 1918 végén tanulmányozta a környék etnikai viszonyait. Coolidge nem volt járatlan az európai, azon belül a közép-európai problémákban. Párizsban, Berlinben és Freiburgban tanult, 1908 óta pedig a Harvardon oktatta Kelet- és Közép-Európa történelmét. A széles ismeretekkel rendelkező szakértő a „túlnyomóan németek által lakott, magyarokkal és horvátokkal kevert lakosságú” terület Ausztriához csatolásáról küldött jelentéseket a konferenciára, ahol így Wilson elnöknek

⁴ A csehszlovák ügyek bizottsága ülésének jegyzőkönyve, Párizs, 1919. március 8. iratszám 97. In *Berlin, Jon D.* (szerk.): *Akten und Dokumente des Außenamtes (State Department) der USA zur Burgenland-Anschlussfrage. 1919–1920.* Burgenländische Forschungen. Burgenländische Landesarchiv Heft 67., Eisenstadt, 1977.

⁵ *Schlag, Gerald:* *Aus Trümmern geboren...Burgenland 1918–1921.* Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland (WAB) Band 106., Eisenstadt, 2001. 230.

⁶ A magyarországi németesség 83 %-a falun élt a két világháború között. Közülük kb. 40 % a Bakony, Vértes, Pilis, Budai hegység által határolt területen, 35 % a Délkelet-Dunántúlon, és csak 11 % a Nyugat-Dunántúlon. A városok közül viszont Sopronban volt a legmagasabb a németek aránya (a korszak végén 41,6 %). Kőszegen, 19,8 %, Magyaróváron 14 % volt a német kisebbség számára.

Archibald Cary Coolidge

módja lett megismerkedni a kérdéssel.⁷ A Coolidge-féle szakértői csoportoknak pedig volt szerepük a békeszerződések szövegeinek elkészítésében, ha olyan javaslatokat produkáltak, amelyeket nem oltottak ki az előzetes békekoncepció elgondolásai, és beilleszthetők voltak a végleges dokumentum szövegébe. Az osztrák–magyar határ esetében erre jó esélyek voltak.

A térségben tizenötödmagával dolgozó Coolidge 1918 karácsonyát már Bécsben töltötte, a következő év januárjának közepén pedig Budapestre érkezett. Szorgalmasan küldött jelentései nem tanúskodtak egyoldalú osztrák-pártiságról, inkább a legitim magyar és osztrák érveket sorakoztatták fel, igaz, a serpenyőben ez utóbbiak voltak a súlyosabbak. Coolidge amerikai lévén elsődlegesen az emberek véleményére és a gazdaság által diktált igényekre alapozta a véleményét. Kiindulásképpen azt fogalmazta meg az amerikai tárgyalók számára, hogy ha megoldatlanul hagyják a problémát, azzal komolyan árthatnak a két ország kapcsolatának. A megoldás viszont az önrendelkezés elvének megfelelően, és a stabilitás valamint a biztonság szavatolása miatt – meggyőződése szerint – Ausztria javára kell, hogy megszülessen.

Noha Coolidge jelentéseiről Thurnernek halvány sejtelme sem lehetett, azt érzékelté, hogy többszáz magyar érzelmű és (ezt már mi tesszük hozzá) frontszolgálati tapasztalattal

⁷ Schlag 2001, 234.

rendelkező hallgató jót fog tenni Sopron magyarságának, sőt ha a helyzet úgy adódik, használható is lesz területvédő mozgalmak bázisaként.

A kormányt ekkoriban még nem izgatta Nyugat-Magyarország sorsa, sokkal kézenfekvőbb volt, hogy a szociáldemokrata osztrák kancellár, Karl Renner szót ért majd a függetlenségi, polgári radikális és szociáldemokrata magyar kormánykoalícióval, és Ausztria a magyar külpolitika legközvetlenebb partnere lesz a későbbiekben. (Ebben nem is tévedtek.) A Sopronba költöztetésről szóló kormánydöntés mögött más szándékok húzódtak meg, mintsem az, hogy a nyugati határtérség legfontosabb városának etnikai térképét nemzetibbre színezzék.

A stabilizálódásban érdekelt valamennyi épeszű politikus számára világos volt, hogy a forrongó fővárosra és közvetlen környékére nem jó bizonytalan egzisztenciájú tömeget ráereszteni. A cél az volt tehát, hogy a hónapok óta instabil belpolitikai helyzetet ne érezzék még tovább azzal, hogy a hontalanná lett selmeci főiskolásokat az ország szívében várakoztatják. 1918–1919 fordulóján jóval kisebb kockázatot jelentett, ha a jelenében fenyegetett, jövőjében ingatag, már-már tömegnek számító társaságot Budapesttől minél távolabb helyezik el.

Természetesen a befogadók oldalán is szükség volt a maximális támogatásra, ami Thurner polgármester részéről adott is volt. Amellett, hogy a főiskola – szavaival: „védőbástyát” jelentett a magyarság számára – világos volt, hogy egy felsőoktatási, távlatilag egyetemmel fejleszthető intézmény gazdasági prosperitást is hoz a városba. Erre több szempontból is szükség volt, amiből egyet biztosan lehetett tudni: Sopron gazdasági fejlődése már jóval a háborút megelőzően, a századforduló idején megtorpant. Azt még a legpesszimistábbak sem láthatták előre, hogy a békeszerződés után elveszik a fél megye, a fél vonzáskörzet, a piacok forgalma csökken, az üzletek egy részére pedig átmenetileg vagy végleg lakat kerül. Ellenkezőleg: egyelőre, a háború után ellátási nehézségekkel kellett szembenézni, amit csak súlyosbított 500-600 hallgató letelepítése.

A döntés, noha hosszú távra szólt (ne tévesszen meg bennünket az ideiglenességre való minduntalan utalás, hiszen az minden kikényszerített helyzet kötelező penzuma, aminek elhagyása egyet jelent a kialakult status-quo, esetünkben a Kárpát-medencei helyzet de facto elismerésével), középtávon is hasznot hozott.

Mindent összevetve azt mondhatjuk, hogy a főiskola Sopronba telepítése egy köldöknéző kormányzati politika és egy annál távolabbra tekintő, szélesebb horizontú helyi politika kombinációjának eredményeképpen történt meg, mely közül az utóbbi nem engedte, hogy a fátum itt is beteljesedjék, és ebben a selmeciek közreműködésére is számított és számíthatott. Arra a kérdésre, hogy mi lett volna a főiskola sorsa, vagy miként alakul a város jövője, ha mindez nem így történik, magára valamit adó történész nem válaszol. Mindazonáltal érdemes elgondolkozni rajta.